

Лідія Сліпчишин
Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти НАПН України
м.Львів

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ КОНСТРУКТИВІСТСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ У НАВЧАННЯ

Диспропорції, які виникли в різних галузях економіки у 80-х роках ХХ століття в Радянському Союзі, спричинили руйнування планової і перехід до ринкової економіки. Унаслідок цього в перехідному періоді з'явилося багато людей, не пристосованих до життя в нових умовах. Серед них тисячі людей з вищою і середньою спеціальною освітою, але не здатних знайти своє місце у новому житті через недостатню соціалізацію. Однак й сьогодні лави цих людей поповнюються вже випускники як загальноосвітніх, так і професійних навчальних закладів. Причин такого стану є багато. І те, що особистість не має можливості зконструювати базові компетенції, а тим більше ті професійні, які затребувані змінами на ринку праці, через брак знань, необхідних для повноцінного соціального функціонування в суспільстві, є наслідком дефіциту якості освіти. Діагностика цих причин дозволяє виявити їх джерела і намітити шляхи усунення. Оскільки ці причини виникають у різних сферах соціальної системи, яка є стохастичною, то й усунути їх можна лише з позицій системного підходу, застосовуючи інструменти і можливості різних наук.

Якщо соціологія виявляє закономірності процесів, що відбуваються в суспільстві, розкриває джерела виникнення диспропорцій, то конкретні дії з їх усунення необхідно проводити в економічній, юридичній, психологічній, педагогічній тощо площинах, знаходити відповіді на виклики сьогодення, в результаті чого реалізуються можливості творчого мислення кожної людини, що дозволяє їй зайняти гідне місце в житті.

Одним з основних завдань педагогіки має бути забезпечення підвищення якості освіти, шляхи якого можна визначити на основі соціологічних індикаторів і параметрів якості освіти. Провідне місце у цих пошуках займає організація процесу такого навчання, в результаті якого людина (учень, студент, робітник, спеціаліст) із різнорідних знань формуватиме систему знань самостійно. Проблема полягає у пошуку способів конструювання такої системи знань.

Як зазначає З. Кв'єціньські у передмові до підручника “Педагогіка”, протягом ХХ століття педагоги шукали дорогу, яка б: “спиралась на розвиток і всю повноту можливостей кожної дитини з повагою до її індивідуальності, однак одночасно з наданням кожній шансу використовувати здобутки національної та загальної культури, компетенції самостійного, критичного вибору серед великої кількості пропозицій способів і якості життя, здібності до самостійних взаємин з іншими в найближчій і широкій сфері контактів, експресії та гармонійних дій, що узгоджують власні інтереси з творенням приязного світу довкола себе”¹. Такою дорогою став конструктивізм.

Майже кожен напрям реформування педагогіки у ХХ столітті різною мірою застосовував елементи конструктивізму (“Будинок вільної дитини” М. Монтесорі, “Йена-план-школа” П. Петерсона, “Школа успіху і радості” С. Френе, “Школа для життя, через життя” Ж. О. Декролі тощо). Засновниками сучасної конструктивістської педагогіки вважають Ж. Піаже, Дж. Дьюї і Л. Виготського. Науковими дослідженнями проблем конструктивістської педагогіки займаються: Є. Руденський, М. Чошанов (методологічні основи конструктивістської педагогіки), З. Кв'єціньські, В. Сліверські, О. Теплицький, А. Хуторський (теоретичні і методичні

---

¹ Z. Kwieciński. Przedmowa. W: Pedagogika. T. 1. Pod red. Z. Kwiecińskiego i B. Śliwerskiego. Warszawa 2009.
<http://anexy.pwn.pl/pedagogika/index.php?id=5>.

основи конструктивістської педагогіки), С. Титенко (створення інтелектуальних систем навчання, моделювання компетенцій), Д. Цехановска (пошук способів конструювання знань, конструктивістська педагогіка в освіті дорослих) тощо. Дослідженнями психологічних механізмів репрезентації змін, які відбуваються в тих, хто навчається, займались Дж. Брунер, Ф. Клікс, Дж. Ройс, К. Оутлі, М. Холодна та інші.

Метою статті є показати, на основі яких психолого-педагогічних засад у реальний навчально-виховний процес впроваджуються провідні ідеї конструктивістської педагогіки, що впливає на якість освіти людини.

Існують соціологічні індикатори деформації системи загальної та професійної освіти, які визначають соціологічні параметри її якості. Серед можливих індикаторів Є.В.Руденський виділяє як найважливіші такі: інтелектуальна пасивність учнів і студентів; теоретично і концептуально неадекватне професійно-педагогічне мислення вчителів і викладачів; спрямованість освітнього процесу на передачу знань і репродуктивне навчання; дисонанс психологічного і дидактичного аспектів освітнього процесу; невідповідність організаційно-педагогічних технологій, форм навчання і засобів їх організації задекларованим на державному рівні меті – розвитку соціально і професійно компетентної особистості. На його думку, такий стан в освіті, коли між теорією і практикою виникає дисбаланс, спричинений розбалансуванням її функцій, коли теоретично декларуються одні цінності та орієнтири, а насправді в житті підтримуються інші². Особливо це стосується суспільств пострадянських країн.

— Досліджуючи теорію і методологію конструктивістської педагогіки у двох напрямках – освіти компетентної особистості та професійної освіти,

---

² Руденский Е. В. Критический конструктивизм виктимологии образования как методология рефлексии актуальных проблем педагогики профессионального образования [Электронный ресурс].

Режим доступа: [http:// portalus.ru](http://portalus.ru) (с).

учений робить важливий висновок про те, що ключем до розв'язання проблеми дефіциту якості освіти є зміна схем мислення особистості тих, хто навчає. Це потребує, по-перше, великих витрат інтелектуальних ресурсів на те, щоб через навчання позитивно змінити понятійний та операційно-технологічний компоненти професійного інтелекту вчителя і викладача, і, по-друге, практично розвинути їхню систему професійної компетентності. У соціологічному аспекті система професійної компетенції тих, хто навчає, включає: *психогенетичну компетентність*, яка включає знання і розуміння процесу психічного розвитку особистості в освітньому процесі та здатність проектувати і технологічно забезпечувати реалізацію освітніх проектів на основі закономірностей психологічної генетики особистості; *соціогенетичну компетентність*, що розвиває розуміння механізмів соціальної генетики суспільства і визначає концептуальне знання про роль і функції освіти в суспільстві і на цій основі визначати свою особисту професійно-педагогічну позицію в освітньому процесі; *соціально-психологічну компетентність*, яка формує здатність до інтерактивно-конструкційної природи освітнього процесу і розвиток особистої відповідальності за якість власної інтеракційної компетенції; *інтерпретативна компетентність*, що визначає здатність педагога організувати освітній процес як процес власної, суб'єктивної інтерпретації наукового знання, що використовується в навчальному процесі, і мотивувати до такої діяльності тих, хто навчається; *компетентність рефлексії*, що характеризує здібність до постійного професійно-когнітивного зростання особистості педагога і створює основу для неперервного культивування активно-творчої позиції в освітньому процесі (Є.Руденський). Проте зміна схем мислення педагогів не може відбуватися без одночасного припинення дії тих чинників, які призвели до хибності схем їх мислення у соціальному контексті. Це можна зробити лише вольовими зусиллями з боку держави.

Важливою функцією педагогіки у цій ситуації стає рефлексія педагогічних проблем, яка дозволяє у подальшому проводити діагностичну і корекційну діяльність з метою їх зменшення та усунення.

Основним положенням конструктивістської педагогіки є теза про те, що основні характеристики особистості (знання, цінності, інтелект, мислення, самостійність) мають бути зконструйовані самою особистістю під час взаємодії з іншими членами групи. Це положення підкріплюється дослідженнями в галузі психології.

З позиції психології ментальні структури розглядаються як деякі психічні механізми, у яких згорнуті всі наявні інтелектуальні ресурси суб'єкта, що під дією зовнішніх впливів мають здатність розгортатись у ментальний простір. Цей простір визначає галузь породження та об'єднання інформації. Наскільки вдало суб'єкт зможе моделювати реальність, залежить від його вміння формувати конкретні простори для груп знань, суміщати їх і, як наслідок цього, робити різні умовиводи. Як свідчать дослідження К. Оутлі, функціонування ментального простору породжує контекст, у середовищі якого працює думка, тобто “люди обдумують речі у відповідності з їхнім контекстом і тим, що вони вносять у ситуацію *індивідуально*”³. Цю тезу поглиблює М. Холодна, роблячи висновок про те, що “репрезентація – це особлива форма організації ментального досвіду у вигляді *індивідуального умогляду* (того, як людина подумки бачить у даний конкретний момент часу конкретну подію)”⁴. Форма ментальної (розумової) репрезентації може бути індивідуальною, – але обов'язково відповідати двом базовим вимогам: перша – *ментальна структура породжується самим суб'єктом* і формується на ґрунті

---

³ Oatley K. Perceptions and representations. – Cambridge: Cambridge Univ. Press. 1978. – P. 53.

⁴ Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М. А. Холодная. – СПб. : Питер, 2002. – С.102.

зовнішнього і внутрішнього контекстів; друга – інваріантне відтворення об'єктивних закономірностей того фрагмента реального світу, який відображається. Чинники знань і репрезентаційних здібностей відіграють різні ролі в організації інтелектуального відображення, тому важливими є не стільки самі знання, а як організовано актуальний розумовий образ ситуації. Завдання педагогів враховувати різні здібності до репрезентації та допомогти зовнішніми впливами так подіяти на ментальні структури, щоб за рахунок механізмів реорганізації досвіду учні якнайповніше досягнули реальність.

Таким чином, з позицій конструктивістської педагогіки прогрес у розвитку особистості піднімає на вищій щабель важливості її власний досвід. Відповідь на те, як користується особистість досвідом, дав Ж.Піаже: взаємодія особистості з матеріальним і соціокультурним середовищем відбувається за допомогою двох процесів – асиміляції та акомодатії. Проте лише другий процес сприяє появі нового досвіду, а значить і розвитку особистості. Як констатує О. Теплицький, завданням педагогів є створення середовища, в якому: задіяні всі модальності особистості, має місце орієнтація на взаємодію, звернення до її власного досвіду, спонукання до пошуку, дослідження, самоорієнтації, розвиток відбувається у всіх сферах особистості⁵.

Очевидно, що традиційне навчання має ряд недоліків, які виникли через ізоляцію навчального закладу від повсякденності, коли в ній є речі, про які неетично говорити, але які не можна усунути. Багато дослідників з надією звертають увагу на можливості теорії рефлексії (О. Теплицький, М. Холодна, А. Хуторський). Відповідно до цієї теорії поняття досвіду розглядається у двох аспектах, залежно від ступеню активності особистості – активний і пасивний досвід, а рефлексивне мислення як одну

---

⁵ Теплицький О.І. Теоретичні засади конструктивістського підходу до процесу навчання. Режим доступу: <http://conf.fizmat.tnpu.edu.ua/?p=542>

з важливих умов усвідомлення, критичного аналізу і конструктивного вдосконалення своєї діяльності. Оскільки процес рефлексії індивідуальний, то активізація рефлексії сприяє саморозвитку.

Як слушно зауважив В. Кремень, у новій філософії освіти особистість розглядається як соціокультурна істота, яка “постійно розвивається, разом з оточуючою її соціокультурною системою. Тому головною особливістю сучасного педагогічного мислення є не лише прийняття тих чи інших положень та ідей, але й насамперед конструювання на їх основі цілісних освітніх моделей, які відображають єдину систему як суспільних, так і суто психолого-педагогічних поглядів і переконань”⁶. Ця думка знаходить своє втілення у нових підходах до організації навчання.

Інтелектуальний розвиток полягає не лише у формуванні системи знань, вмінь і навичок, розвитку теоретичного мислення, але, “швидше у збагаченні індивідуального ментального (розумового) досвіду дитини, який розглядається як психологічна основа інтелектуального зростання людини”⁷. Саме індивідуальний ментальний досвід є основним психологічним елементом “збагачувальної” моделі навчання, яка ґрунтується на дослідженнях Е. Гольфмана, М. Холодної та інших. Провідне положення цієї моделі в навчанні полягає в тому, що кожна дитина “заповнена” власним ментальним досвідом і має певний діапазон нарощування власних інтелектуальних сил. Це нарощування відбувається за допомогою спеціально зконструйованих засобів, зокрема підручників і посібників, а також застосуванню найбільш ефективних для даної мети методів. Конструктивістська педагогіка, яка ґрунтується на педагогічних

---

⁶ Кремень В. Сучасна філософія освіти і педагогічна наука / В. Кремень // ПППО. – 2002. – № 4. – С. 19.

⁷ Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М. А. Холодная. – СПб. : Питер, 2002. – С. 206

засадах, що розглядалися вище, стає методологічною основою методичних систем, з якими працюють педагоги. Провідними стають ті методи, які сприяють активності, самостійності, комунікабельності, творчості, а також тих когнітивних структур, які педагог бажає створити в учня.

Нові когнітивні структури виникають тоді, коли порушується “часова когнітивна стабільність”, внаслідок того, що виникли суперечності між внутрішньою когнітивною структурою, яка спирається на попередній досвід особистості, і впливом зовнішнього середовища. Адже у мінливому зовнішньому середовищі знання не може бути стабільним, постійно відбувається реорганізація системи знань.

У рамках конструктивістської педагогіки спостерігається два вектори уваги: з одного боку, ця педагогіка центрується на учневі, надаючи йому можливість конструювати своє знання на основі розробленого навчального матеріалу, з другого – високі вимоги ставляться до педагога, який повинен створити умови для того, щоб учень самостійно конструювати свою систему знань і вмінь. На педагога-конструктивіста покладають такі функції: 1 – розробка цілей навчання у когнітивному формулюванні, які досягаються у ході дискусій, висловлюванні власних думок і пропозицій; 2 – розробка навчальних проблем і задач; 3 – створення умов для того, щоб учні могли проявити самостійність, змінити хід дискусії, запропонувати методи і форми навчання, а педагог реалізує себе у такій ситуації як імпровізатор; 4 – створення умов для розвитку критичного мислення; 5 – активізація природної цікавості учнів⁸. Оскільки процес конструювання і реорганізації системи знань і вмінь є неперервним, то ці функції є гнучкими і доповнюються різними аспектами відповідно до ситуації. Основним об’єктом професійної уваги педагога-конструктивіста є система психологічних механізмів конструктивістської діяльності учня.

---

⁸ Чошанов М. Процесс непрерывного конструирования и реорганизации
Режим доступа: <http://testolog.narod.ru/Other13.html>

Таким чином, до провідних засад, на основі яких упроваджуються ідеї конструктивістської педагогіки у навчання належать: *психологічні* – індивідуальний підхід, мотиваційне забезпечення навчального процесу, розвиток пізнавальної потреби, репрезентація знання в образах, опора на досвід учня тощо; *педагогічні* – створення відповідних педагогічних умов (підготовка педагога, навчальне середовище, толерантні групові стосунки), застосування методичної системи, спрямованої на розвиток в учня активності, самостійності, рефлексії, комунікабельності, роботи з візуальними системами, творчості, ініціативності. Конструювання навчання на цих засадах дає шанс подолати інертність державних освітніх програм і одержати ту освіту, яка потрібна сучасному суспільству.

Лідія Сліпчишин

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ КОНСТРУКТИВІСТСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ У НАВЧАННЯ

Резюме

У статті розглядаються психолого-педагогічні засади впровадження ідей конструктивізму у навчально-виховний процес. Показано взаємозв'язок інтелектуального розвитку особистості з її ментальним досвідом, вплив схем мислення педагогів на якість освіти і напрями їх змін.

Ключові слова: якість освіти, конструктивізм, педагогічне мислення, інтелектуальний розвиток, досвід особистості.

Lidiya Slipchyshyn

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF THE IDEOLOGIES CONSTRUCTIVISM PEDAGOGY IN TEACHING

Resume.

The article examines the psychological and pedagogical foundations of the ideologies of constructivism in educational process. The interrelation of individual intellectual development of its mental experiences, teacher's thinking patterns influence of the quality of education and trends of change. Key words: quality education, constructivism, pedagogical thinking, intellectual development, personal experience.

Lidija Slipczyszyn

PSYCHOLOGICZNE I PEDAGOGICZNE PODSTAWY REALIZACJI IDEOLOGII PEDAGOGIKI KONSTRUKTYWIZMU W NAUCZANIU

Abstract

W artykule analizuje się psychologiczne i pedagogiczne podstawy ideologii konstruktywizmu w procesie edukacyjnym. Wzajemne powiązanie poszczególnych rozwoju intelektualnego osoby a jej psychicznych doświadczeń, wzorców myślenia nauczycieli wpływa na jakość kształcenia i trendów zmian. Słowa kluczowe: jakość kształcenia, konstruktywizm, pedagogiczne myślenia, rozwój intelektualny, osobiste doświadczenia.

Сліпчишин Л. Психолого-педагогічні засади впровадження ідей конструктивістської педагогіки у навчання / Л. Сліпчишин // Розвиток педагогічних наук в Україні і Польщі на початку ХХІ століття : збірник наукових праць. – Черкаси ; Київ : [Видавець Чабаненко Ю.А.], 2011. – С.258–262.

